

УДК: 378.011.3-051:373.2
DOI: 10.15330/esu.12.42-48

Наталія Бахмат,

доктор педагогічних наук, професор,
Кам'янець-Подільський національний університет
імені Івана Огієнка
(м. Кам'янець-Подільський, Україна)

Nataliia Bakhmat,

professor of the Elementary Education Theory and
Methods Department, doctor of pedagogical sciences,
Kamyanets-Podilskyi Ivan Ogienko National
University
(с. Kamyanets-Podilskyi, Ukraine)
bahger.teacher@gmail.com

ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ ВИХОВАТЕЛІВ ЗАКЛАДІВ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ ДО МОДЕЛЮВАННЯ РОЛЬОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ДОШКІЛЬНИКІВ: КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПІДХОДИ

THE FORMING OF FUTURE PRESCHOOL EDUCATIONAL INSTITUTIONS TEACHERS' READINESS TO THE PRESCHOOLS' ROLE ACTIVITIES MODELING: THE CONCEPTUAL APPROACHES

Реформування системи освіти вимагає вдосконалення системи підготовки вихователів закладів дошкільної освіти, побудови освітнього процесу на внутрішній потенціал їхньої особистості з метою його вияву в життєвій і професійній сферах діяльності. Тому, однією з актуальних встановлено проблему формування готовності майбутнього фахівця у галузі дошкільної освіти до моделювання рольової діяльності дітей дошкільного віку та визначено соціально-педагогічні умови, які забезпечують формування досліджуваного новоутворення. Це орієнтація здобуття освіти у закладі вищої освіти на новий зміст вимог до професійної діяльності сучасного вихователя, побудова її моделі професійної діяльності з урахуванням сукупності теоретичних знань і відповідних компетентностей на рівні цілеспрямованості, що дозволяють педагогу здійснювати інноваційний пошук в умовах закладу, реалізації наступності зв'язків освітнього процесу здобувачів вищої освіти з їхньою майбутньою фаховою діяльністю у закладах вищої освіти.

Ключові слова: модель теоретичної і практичної готовності, система набутих компетентностей, педагогічна практика.

The educational system reform requires the improvement of the pre-school teachers training system, building the educational process on the internal potential of their personality in order to manifest it in the life and professional spheres of activity. Therefore, one of the pressing problems was the future specialist readiness formation in the field of preschool education to model the role of preschool children and defined socio-pedagogical conditions that ensure the formation of the studied neoplasms. This is the new requirements content orientation of obtaining education in the higher education institution on the professional activity of a modern educator, the construction of its model of professional activity, taking into account the totality of theoretical knowledge and relevant competencies at the level of purposefulness, allowing the teacher to conduct an innovative search in the institution, the implementation of continuity of higher education applicants relationships with their future professional activities in the higher education institutions.

The content and technology components are defined in the structure of the conceptual model of the future educators training for the role activity of preschool children. The content component contains the readiness of the future teacher in the field of preschool education to model the role of children at the level of purposefulness. It is focused on the perfect possession of a set of didactic-methodical and special knowledge on this type of activity modeling. The technological component of the conceptual model involves the gradual organization of the process of studying applicants for higher education, taking into account the peculiarities of each stage of the two-level education, ensures the continuity of the formulation and solution of didactic and methodological tasks based on the choice of content, forms, methods of teaching.

The results of the research conducted allow to introduce the outlined system of work in the process of training of future teachers of preschool education by means of the role-play preschool children activities modeling as a component of the professional readiness of an educator.

Key words: *model of theoretical and practical readiness, system of the competencies acquired, pedagogical practice.*

Корінні зміни в соціально-економічному житті суспільства у XXI ст. призвели до принципової перебудови системи підготовки фахівців у галузі дошкільної освіти, яка забезпечує здатність і готовність сучасного вихователя закладу дошкільної освіти надавати кожному дошкільнику можливість усебічного розвитку на будь-якому відрізку його життєдіяльності. Закони України “Про освіту” [4], “Про вищу освіту” [3], Національна стратегія розвитку освіти в Україні на 2012–2021 роки [2], Державна цільова соціальна програма розвитку дошкільної освіти на період до 2017 року [1] акцентують увагу на необхідності вдосконалення системи підготовки фахівців у вищій школі, орієнтації на внутрішній потенціал особистості та його вияв у життєвій і професійній сферах діяльності.

У зв’язку із зазначеним, процес викладання у закладах вищої освіти (ЗВО) має забезпечувати розвиток знань і навичок майбутніх вихователів, формування їх професійної готовності до виконання основних видів фахової діяльності. Тому помітної значимості набувають проблеми підготовки майбутніх вихователів до різних видів діяльності дітей дошкільного віку, зокрема й рольової.

Увагу багатьох дослідників у наукових працях спрямовано на вивчення і визначення способів активізації самостійної діяльності дошкільників. Теоретико-методичні засади професійної підготовки майбутніх вихователів і питання формування їх готовності до фахової діяльності висвітлено у роботах Л. Артемової, Є. Белкіної, А. Богуш, Н. Гавриш, О. Дубасенюк, Т. Жаровцева, А. Залізняка, Л. Коваль, О. Кононенко, І. Княжева, К. Крутій, Н. Левінець, В. Нестеренко, Т. Поніманської та ін. Проблема підвищення рівня професійної підготовки досліджена науковцями Г. Беленькою, О. Бурдяєвою, О. Колесник, Т. Кротовою, Н. Левінець, Т. Танько та іншими.

Водночас у практиці професійної освіти наявна невідповідність між об’єктивною необхідністю розроблення методичних засад підготовки майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти до рольової діяльності дітей дошкільного віку та відсутністю обґрунтованих соціально-педагогічних умов для впровадження такої роботи.

Мета статті – окреслити проблему формування готовності майбутнього фахівця у галузі дошкільної освіти до моделювання рольової діяльності дітей дошкільного віку, визначити соціально-педагогічні умови, які забезпечують формування досліджуваного новоутворення та складники концептуальної моделі. Реалізація поставленої мети потребує виконання таких завдань: виявити актуальність досліджуваної проблеми; описати умови, за яких відбуватиметься

формування готовності; визначити основні складники концептуальної моделі формування готовності майбутнього вихователя до моделювання рольової діяльності дітей.

Для реалізації рольової діяльності дошкільників у закладах дошкільної освіти (ЗДО) майбутній вихователь має бути готовим до здійснення такого виду роботи. Отже, вбачається необхідним створення певних умов для їх залучення до моделювання рольової діяльності дошкільників у ЗВО з подальшим забезпеченням перенесення здобутих знань, сформованих умінь і навичок у фахову діяльність.

Вважаємо, що процес формування готовності майбутнього вихователя до рольової діяльності дошкільників (теоретичний і технологічний компоненти) необхідно вибудовувати на основі наступних соціально-педагогічних умов:

- орієнтації навчання у ЗВО на новий зміст вимог до професійної діяльності сучасного вихователя;
- побудові моделі підготовки здобувачів вищої освіти у ЗВО до роботи в ЗДО з урахуванням сукупності теоретичних знань і відповідних компетентностей на рівні цілеспрямованості, що дозволяють вихователю здійснювати інноваційний пошук в умовах закладу;
- реалізації наступності зв'язків освітнього процесу здобувачів вищої освіти з їхньою майбутньою професійною діяльністю у ЗДО.

На новому якісному рівні концептуальна модель теоретичної і практичної готовності майбутнього вихователя до рольової діяльності дошкільників розглядається нами як система набутих компетентностей, закладених в стандарті вищої освіти України підготовки здобувачів першого рівня вищої освіти – бакалавра – з галузі знань 01 “Освіта” спеціальності 012 “Дошкільна освіта” [5]. Це інтегральна – “здатність самостійно і комплексно розв'язувати складні спеціалізовані завдання та практичні проблеми в галузі розвитку, навчання і виховання дітей раннього і дошкільного віку із застосуванням теорії і методики дошкільної освіти в типових і невизначених умовах системи дошкільної освіти; загальні – здатність до продуктивного (абстрактного, образного, дискурсивного, креативного) мислення, здатність до самостійного пошуку, обробки та аналізу інформації з різних джерел, здатність ідентифікувати, формулювати та розв'язувати проблеми, здатність до вільного користування засобами сучасних інформаційних і комунікаційних технологій, здатність до проектної організації діяльності тощо; спеціальні (фахові компетентності) – “здатність до навчання дітей раннього і дошкільного віку суспільно визнаних морально-етичних норм і правил поведінки, здатність до організації і керівництва ігровою (провідною), художньо-мовленнєвою і художньо-продуктивною (образотворча, музична, театральна) діяльністю дітей раннього і дошкільного віку тощо”.

Змістовний аспект концептуальної моделі підготовки майбутніх вихователя включає його готовність до рольової діяльності дошкільників на рівні цілеспрямованості, побудованої на сукупності теоретичних професійних декларативних і процедурних знаннях та сформованих умінь, що виявляється в системі понять, суджень, уявлень та образів, орієнтованих основ діяльності тощо, яка має певний обсяг і якість. Отже, він орієнтований на досконале володіння сукупністю дидактико-методичних та спеціальних знань щодо моделювання рольової діяльності дошкільників.

Технологічний аспект концептуальної моделі передбачає поетапну організацію процесу навчання здобувачів вищої освіти, що враховує особливості кожного з етапів дворівневої освіти, забезпечує наступність постановки та вирішення дидактико-методичних завдань на основі вибору на кожному з них змісту, форм,

методів засобів навчання. Він спрямований на прояв фахових компетентностей на високому рівні.

Під теоретичною і практичною готовністю вихователя до моделювання рольової діяльності дошкільників вважається оволодіння ним спеціальними компетентностями на основі теоретичних знань та їх реалізації на практиці.

У зв'язку із зазначеним, особливу роль у процесі підготовки вихователів відіграють психолого-педагогічні практикуми, що дозволяють інтегрувати теорію та практику, актуалізувати отримані знання, формувати основні професійно значущі вміння та навички студентів. Діяльність здобувачів вищої освіти на практичних заняттях має бути спрямована на моделювання діяльності вихователя в ЗДО на інноваційних засадах шляхом розробки системи педагогічних завдань, вибору об'єктів педагогічного моделювання, широким використанням різних форм ігрового моделювання тощо.

Також важливе значення для підготовки майбутнього вихователя мають дисципліни за вибором, спецкурси та спецсемінари. Їх вивчення спрямовується на розширення та доповнення базового рівня підготовки здобувачів ЗВО, покликане сприяти ефективній їх адаптації до діяльності в ЗДО.

Закріплення здобутих на заняттях знань та сформованих умінь моделювання рольової діяльності дошкільників необхідно здійснювати в процесі проходження педагогічної практики впродовж усіх років навчання у ЗВО. Виняткової актуальності набуває проведення педагогічної практики одночасно з вивченням теорії. Диференціація та індивідуалізація змісту й організації практики забезпечується варіативністю завдань для здобувачів вищої освіти з урахуванням рівня їх теоретичної готовності та етапі навчальної підготовки.

Зазначимо, що використання моделювання в процесі підготовки майбутніх вихователів підвищує рівень його готовності до виконання основних виробничих функцій. Створення об'єктів моделювання, наприклад, фрагмента рольової (творчої) діяльності відбувається на основі її системно-структурного аналізу. Цей етап має на меті засвоєння студентами технологій моделювання різних фрагментів рольової діяльності дошкільників, виходячи з того, що організація будь-якого її виду може бути технологізованою, тобто являти собою певну технологічну систему, яка охоплює систему дидактичних цілей організації цього виду діяльності дітей дошкільного віку; систему дидактичних вимог, дотримання яких забезпечує досягнення системи цілей; систему засобів організації рольової діяльності, до якої належить система засобів проблемно-змістового забезпечення, засобів управління діяльністю, засобів забезпечення зворотного зв'язку (засобів контролю); а також методичні рекомендації щодо їх застосування. Відповідно до такого підходу навчальна діяльність майбутніх вихователів – це система з певною структурою головних компонентів. Модель, яка відображає діяльність, у певній її декомпозиції, є одночасно засобом дослідження та результатом моделювання.

Моделювання рольової діяльності охоплює моделювання суб'єкта діяльності, засобів проблемно-змістового забезпечення, процедури діяльності, її продукту й умов, тому розглядаємо його як багаторівневий процес, виокремлюючи три основні рівні: концептуальний, технологічний та педагогічної реалізації. На концептуальному рівні розробляється ідеальна модель рольової діяльності як система. Описуються її компоненти та взаємозв'язки між ними. Визначаються дидактичні принципи організації діяльності та психологічні механізми її здійснення, а також аналізуються методологічні та управлінські аспекти. Цей рівень моделювання рольової діяльності

дошкільників розглядається, здебільшого, на лекційних заняттях, коли модельований об'єкт подається здобувачам вищої освіти у готовому вигляді. На методичному рівні визначаються засоби, методи і прийоми реалізації рольової діяльності, конкретизуються її компоненти: модель суб'єкта, засоби, процедури, умови. Рівень педагогічної реалізації передбачає розроблення моделі на рівні сценарію, який описує дії суб'єктів освітнього процесу на кожному етапі діяльності.

Моделювання рольової діяльності дошкільників на технологічному рівні та на рівні педагогічної реалізації здобувачі вищої освіти відпрацьовують на практичних заняттях та в процесі проходження педагогічної практики. Зазначимо, що робота, виконана на найвищому рівні узагальнення (концептуальному), є орієнтувальною основою, своєрідним технологічним інваріантом для моделювання – на нижчому (технологічному) рівні, а на технологічному рівні – орієнтувальною основою для розробки конкретного сценарію рольової діяльності.

Матеріалізованим відображенням результату моделювання рольової діяльності на технологічному рівні є евристичний модуль творчої діяльності, представлений навчально-методично забезпеченою теорією оволодіння досвідом творчої та науково-дослідної діяльності. Він складається з окремих блоків: цілепокладання і мотивації, проблемно-змістового забезпечення, навчаючого впливу або керування діяльністю, інформаційного, контролюючого.

Очевидно, що важливим аспектом розглянутої проблеми є розробка і впровадження в освітній процес суміжних навчальних курсів, об'єднаних єдиною акмеологічною стратегією формування фахівця в галузі дошкільної освіти. З цією метою у навчальні плани підготовки майбутнього вихователя ЗВО вводяться дисципліни “Організація ігрової діяльності в дошкільному віці”, “Освітнє забезпечення ігрового середовища у ДНЗ”, “Підготовка вистав в дитячому закладі”, “Практикум з ігрової діяльності дітей дошкільного віку” та інші. Власний досвід роботи свідчить про те, що формування готовності студентів до моделювання рольової діяльності дошкільників відбувається опосередковано, через різні види творчих задач діяльності в процесі проходження практики, на лабораторних і практичних заняттях та в процесі організації самостійної роботи у ЗВО. Рівень осмисленості професійної придатності та достатньої якості особистих умінь належним чином здобувачами вищої освіти не усвідомлюється. Не всі викладачі ЗВО в повній мірі приділяють увагу на відношення того чи іншого сформованого предметного уміння до загальної системи професійної готовності вихователя, не завжди виявляють у достатній мірі роль і місце вмінь моделювання у структурі розв'язання здобувачами вищої освіти завдань фахової діяльності. Отже, питання готовності майбутнього вихователя до рольової діяльності дошкільників у структурі його загальної підготовки потребує суттєвих змін як у змісті, так і у технологічному забезпеченні її якості.

Майбутні вихователі в процесі засвоєння означених вище дисциплін виконують завдання, пов'язані із розробленням власних моделей занять із використанням технологій особистісно орієнтованого навчання, які мають велике значення, оскільки формують у здобувачів вищої освіти здатність адаптувати традиційну модель заняття дошкільників з різними індивідуально-типологічними особливостями.

Для майбутніх вихователів підбираються конкретні завдання типу: змоделювати мікродіяльність вихователя та дітей, що дає можливість розширити коло їх можливостей та спостерегти прояв уміння враховувати умови моделювання, відбирати та забезпечувати засоби, які гарантують результат, зазначений у моделі заняття як спільний результат.

Після цього їх діяльність урізноманітнювалася таким чином, що звичайне загальне заняття має певні виокремлення у вигляді часткових конструктів, які демонструють здатність майбутнього педагога підводити дітей із різними індивідуально-типологічними особливостями до спільного результату за особистою траєкторією.

Розуміється, акцент робиться на те, що в процесі вивчення практичного блоку, модулю, майбутні вихователі навчаються за допомогою викладача вищої школи створювати різні конструкти, тобто моделювати роботу педагога й дошкільників за різних умов. Таким чином здобувачам вищої освіти надається можливість обирати оптимальні методи, засоби реалізації завдань рольової діяльності на занятті. У них у такий спосіб формуються вміння моделювати, що є передумовою створення різних моделей професійної діяльності у майбутньому.

За результатами вивчення здобувачами вищої освіти навчальних дисциплін слідує, що дієвою формою організації навчання є дидактичні ділові ігри, які забезпечують формування готовності майбутніх вихователів до моделювання рольової діяльності дошкільників. Тому, на заняттях у ЗВО слід підбирати не лише завдання творчого характеру, виконання яких складно перевіряти, вимірювати ступінь креативності, але й теоретичні (наприклад, через тестові завдання), які б чітко демонстрували рівень оволодіння майбутніми фахівцями у галузі дошкільної освіти науково-категоріальним апаратом, без чого неможливо здійснювати моделювання професійної діяльності.

Отже, процес формування готовності майбутніх вихователів до моделювання рольової діяльності дошкільників є поетапним і передбачає використання як теоретичних, так і практичних засобів. Теоретичні засоби створюють підґрунтя, базу для практики. Зміст, підібраний з метою формування знанійної бази студентів (наприклад, технологічне забезпечення), поглиблює їхні знання, отримані в процесі вивчення тих, котрі впроваджуються в систему дошкільної освіти.

Провідною ідеєю реалізації концептуальної моделі через етапи формування готовності майбутнього вихователя до моделювання рольової діяльності дошкільників є використання технологічних засобів співпраці викладача і студентів у міжпредметній навчальній діяльності.

Для кожного етапу необхідно розробити зміст локальної технології з формованого утворення відповідно до мети етапу та очікуваного результату, яким виступає певний ступінь сформованості готовності.

Рівень набутих знань у процесі моделювання рольової діяльності дошкільників у професійній підготовці майбутніх вихователів у ЗВО залежить від характеру та змісту, форм та засобів навчання, творчих здібностей кожного з них, педагогічного досвіду, що включається у мисленнєві та практичні дії в процесі розв'язання педагогічних завдань.

Узагальнюючи, можна дійти висновку, що процес формування готовності майбутнього вихователя до моделювання рольової діяльності дошкільників, необхідно вибудовувати на основі таких соціально-педагогічних умов: орієнтації навчання у ЗВО на вимоги до професійної діяльності сучасного педагога у ЗВО (професіограма вихователя ЗДО); побудові моделі підготовки здобувачів вищої освіти до роботи в ЗДО з урахуванням сукупності теоретичних знань і відповідних умінь на рівні цілеспрямованості, що дозволяють вихователю здійснювати інноваційний пошук в умовах дошкільця; реалізація наступності зв'язків освітнього процесу здобувачів вищої освіти у ЗВО та їх майбутньої професійної діяльності в ЗДО.

Результати проведеного дослідження дозволяють впроваджувати окреслену систему роботи в процес навчання майбутніх вихователів дошкільної освіти для здійснення моделювання рольової діяльності дошкільників як складника його готовності. Формування готовності здобувачів вищої освіти ЗВО до майбутньої педагогічної діяльності полягає в створенні умов для розвитку професійного мислення, отримання знань та формування умінь і навичок професійної діяльності через моделювання професійної діяльності.

Література

1. Державна цільова соціальна програма розвитку дошкільної освіти на період до 2017 року [Електронний ресурс] // Режим доступу : <http://zakon.nau.ua/doc/?code=629-2011-%EF>. – Назва з екрану.
2. Національна стратегія розвитку освіти в Україні на 2012–2021 роки [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://meduniv.lviv.ua/files/info/nats_strategia.pdf. – Назва з екрану.
3. Про вищу освіту: Закон України від 01.07.2014 № 1556-VII (Редакція станом на 27.07.2017) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>. – Назва з екрану.
4. Про освіту: Закон України від 05 вересня 2017 №2145-VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>. – Назва з екрану.
5. Стандарт вищої освіти України підготовки здобувачів першого рівня вищої освіти – бакалавра – з галузі знань 01 “Освіта” спеціальності 012 “Дошкільна освіта” [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://www.google.ru/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&cad=rja&uact=8&ved=2ahUKewjsy4Wk6rzdAhXSl4sKHclVB0oQFjAAegQIAxAC&url=https%3A%2F%2Fmon.gov.ua%2Fstorage%2Fapp%2Fmedia%2Fvyshcha%2Fnaukovo-metodychna_rada%2Fproekty_standartiv_VO%2F012-doshkilna-osvita-bakalavr-22.05.2017.doc&usq=AOvVaw0wBqM8qK6Cqb-YIvyA3uBY. – Назва з екрану.

References

1. Derzhavna tsilova sotsialna prohrama rozvytku doshkilnoi osvity na period do 2017 roku [Elektronnyi resurs] // Rezhym dostupu : <http://zakon.nau.ua/doc/?code=629-2011-%EF>. – Nazva z ekranu.
2. Natsionalna stratehiia rozvytku osvity v Ukraini na 2012–2021 roky [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : http://meduniv.lviv.ua/files/info/nats_strategia.pdf. – Nazva z ekranu.
3. Pro vyshchu osvitu: Zakon Ukrainy vid 01.07.2014 № 1556-VII (Redaktsiia stanom na 27.07.2017) [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>. – Nazva z ekranu.
4. Pro osvitu: Zakon Ukrainy vid 05 veresnia 2017 №2145-VIII [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>. – Nazva z ekranu.
5. Standart vyshchoi osvity Ukrainy pidhotovky zdobuvachiv pershoho rivnia vyshchoi osvity – bakalavra – z haluzi znan 01 “Osvita” spetsialnosti 012 “Doshkilna osvita” [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : https://www.google.ru/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&cad=rja&uact=8&ved=2ahUKewjsy4Wk6rzdAhXSl4sKHclVB0oQFjAAegQIAxAC&url=https%3A%2F%2Fmon.gov.ua%2Fstorage%2Fapp%2Fmedia%2Fvyshcha%2Fnaukovo-metodychna_rada%2Fproekty_standartiv_VO%2F012-doshkilna-osvita-bakalavr-22.05.2017.doc&usq=AOvVaw0wBqM8qK6Cqb-YIvyA3uBY. – Nazva z ekranu.

Одержано статтю: 15.05.2018

Прийнято до друку: 29.05.2018